

Noam Chomsky

Howard Zinn emlékére

Fordította Kohn Eszter

Nem könnyű számomra pár szóban megemlékezni Howard Zinnről, a nagyszerű amerikai aktivistáról és történészről, aki néhány napja¹ távozott. Nagyon jó barátom volt 45 éven keresztül. A családjaik is nagyon közel álltak egymáshoz. Felesége Roz, aki rákban halt meg szintén nem olyan rég, csodálatos ember volt és közeli jó barát. Sötét érzés rádöbenni arra, hogy sok más régi baráttal egy egész generáció tűnik lassan el: Edward Said, Eqbal Ahmed és mások, akik nemcsak okos és termékeny tudósok voltak, hanem elkötelezett és bátor aktivisták, szükség esetén mindig készségszorgók, és a szükség állandó volt. Alapvető kombináció, ha még van remény a tisztességes túlélésre.

Howard figyelemre méltó életét és munkásságát talán saját szavaival lehetne összegezni. Elmondása szerint figyelmének középpontjában a „kis emberek megszámlálhatatlan kis cselekedetei” álltak, melyek azoknak a „bizonyos nagy pillanatoknak” gyökerét képezik, amik a történelem átiratába kerülnek – ez az átirat mélyen félrevezető és valójában csökkenti sorsunk feletti döntéseink autonómiáját², ha ezektől a gyökerektől elszakadva doktrínák és dogmák szűrőin keresztül megy át. Howard élete elválaszthatatlanul összefonódott írásaival, számtalan beszédével és interjúival. Önzetlenül dolgozott a nagy pillanatokhoz elhozó kis emberek hangjának és jogainak megerősítésén. Ez igaz volt akkor, amikor gyári munkás és mozgalmár volt és akkor, amikor 50 évvel ezelőtt Atlantában oktatói munkáját kezdte a Spellman Főiskolán, a kis fekete elitből jövő hallgatók számára nyitva álló „fekete” főiskolán.

A Spellman Főiskolán oktatva Howard támogatta az éppen kibontakozó, és ezért legveszélyesebb napjait élő emberjogi mozgalom élére állt diákokat. Közülük később sokan ismertté váltak: Alice Walker, Julian Bond és mások, mind szerették és tisztelték őt, mint általában mindenki, akik jobban megismerhették. És mint mindig, nemcsak támogatta őket, ami már önmagában ritkaság, de közvetlenül részt is vett velük legveszélyesebb akcióikban – nem egy egyszerű vállalkozás azokban az időkben, amikor még nem létezett szervezett tömegmozgalom és a kormány ellenségeskedése még jó pár évig eltartott. Végül berobbant a társadalmi támogatottság is, leginkább a menzákon és éttermekben megtartott ülősztrájkokat, a „szabadságutasok” buszait³, a demonstrációkat megszervező fiatalok keserű rasszizmussal, brutalitással, olykor a halállal szembenéző bátor cselekedeteinek hatására.

1 Noam Chomsky a visszaemlékezést 2010-ben írta, néhány nappal Howard Zinn halálát követően. (a fordító megjegyzése)

2 Disempowerment és az empowerment fogalmi. (a fordító megjegyzése)

3 A „szabadságutasok” (freedom riders) az utazásra vonatkozó szegregációs előírások ellen szerveztek bojkottokat, melyek során északról délre utazó államközi buszokkal utaztak. A buszokat gyakran érték agresszív rasszista támadások vagy a kormány állította meg őket. Végül még abban az évben eltörölték ezeket az előírásokat. (a fordító megjegyzése)

A 60-as évek elejére Martin Luther King vezetésével már egy tömegeket érintő emberjogi mozgalom bontakozott ki, amit az akkori kormány sem hagyhatott sokáig válasz nélkül. Őszinteségéért és bátorságáért cserébe, Howardot rövidesen kizárták a főiskoláról. Pár évvel később megírta könyvét az „Erőszakmentes Diák Közösség” (SNCC) nevű ifjúsági polgárjogi mozgalomról. Ez a könyv azoknak a „kis embereknek” a legnagyobb szervezetéről szólt, akiknek „megszámlálhatatlan kis cselekedetei” idézték elő azt az óriáshullámot, ami lehetővé tette King számára (és biztos vagyok benne, hogy ezt elsősorban ő gondolná így), hogy jelentős befolyásra tegyen szert és, hogy betartsa az országgal az egy évszázaddal korábbi, az addigi rabszolgák számára elméletben alapvető emberi jogokat biztosító alkotmány módosításokat (legalább is részben). Nincs szükség rá, hogy hangsúlyozzuk, sok van még hátra.

Civilizáló hatás

Személyesen akkor ismertem meg Howardot, amikor együtt mentünk egy emberjogi tüntetésre Jackson városába, Mississippiben, (talán) 1964-ben. Még ekkor is olykor sokkoló méreteket öltött az állam erőszakos antagonizmusa, a rendőrség brutalitása, az érdektelenség vagy éppen az állami biztonsági erőkkal való együttműködés ellenünk. Miután eltávolították az Atlantai főiskoláról Howard Bostonba költözött és akadémiai karrierjének hátralevő részét a Bostoni Egyetemen folytatta, ahol – és ebben egészen biztos vagyok – a kampusz legkedveltebb és leginkább körülrajongott tanára volt, az igazgatás részéről pedig keserű ellenségeskedés és kisztílv kegyetlenkedés céltáblája. Csak később, nyugdíjazása után nyerte végre el azt a nyilvános elismerést és dicsőséget, amivel a diákok, munkatársak, a kar többsége, és az egész közösség már régen kitüntette. Ott léte alatt írt könyvei elhozták neki a megérdemelt hírnevet. A „Logic of Withdrawal” című 1967-es könyvében kerül először kimondásra átütő tisztasággal az, amit mások még csak szemlélni kezdtek: az USA-nak még a tárgyalásra való felhívásra se volt joga, amikor Washington teljes körű hatalommal felruházva megszállta, majd nagymértékben lerombolta Vietnámot.

Az USA-nak inkább úgy kellett volna tenni, mint minden agresszornak; ki kellett volna vonulnia, hagynia kellett volna, hogy a lakosság valahogyan újraépítse romjait; és amennyiben elvárható a becsületesség minimális szintje, tetemes jóvátételt kellett volna fizetnie a megszálló hadsereg által elkövetett, ez esetben hatalmas bűnök miatt. A könyv nagy hatást gyakorolt ugyan a nyilvánosságra, azonban üzenete a mai napig szinte felfoghatatlan az elit műveltségű körök számára, ez is jól példázza, hogy ezen a téren még sok a tennivaló. Mire a háború véget ért, a széles körű nyilvánosság mintegy 70%-a alapvetően rossznak és erkölcstelennek, nem csupán hibának vélte a háborút. Elég figyelemreméltó adat, tekintve, hogy az uralkodó vélekedés egy kicsit se tette lehetővé, hogy egy ilyen gondolat megfogalmazódjon. Howard írásai – és mint mindig, kiemelkedő szerepvállalása a tiltakozásban és az ellenállásban – meghatározó szerepet töltek be az ország civilizálásában.

Ugyanezekben az években Howard a kibontakozó ellenállási mozgalom támogatásában is szerepet vállalt. Egyik első aláírója volt a *Call to Resist Illegitimate Authority* nyílt levélnek, és annyira közel állt a Resist akcióhoz, hogy gyakorlatilag az egyik szervezője

volt⁴. Egyszer ő is részt vett a menedék akciókban⁵, amelyek elősegítették a háborúellenes tüntetések felélénkülését. Bármire is volt szükség – beszédek, polgári engedetlenségen való részvétel, ellenállók támogatása vagy bírósági tanúvallomás – Howard mindig ott volt.

Alulról építkező történelem

Hosszútávon háborúellenes írásainál és tevékenységénél is nagyobb hatása volt „Az Egyesült Államok népének története” című maradandó mesterművének, mely szó szerint megváltoztatta egy generáció tudatát. A műben gondosan, világosan és átfogó horderővel fejt ki lényegi üzenetét azoknak az embereknek alapvető szerepéről, akik névtelenek maradnak, miközben az igazságért és a békéért való végtelen küzdelmet viszik előre, és azoknak a hatalmi rendszereknek az áldozatairól, mely hatalmi rendszerek megalkotják saját történelmüket és azokat kényszerítik áldozataikra. Később, a „Voices of the People’s History of the United States”⁶, ma már sikeres színpadi és televíziós változat is, sokakhoz jutatta el azon elfeledett vagy figyelmen kívül hagyott emberek szavát, akiknek értékes szerepe volt egy jobb világ kialakításában.

Howard egyedülálló sikere, az ismeretlen emberek tetteinek és hangjainak azokból a mélységekből való kiemelésével, ahova legtöbbször rakták, kiterjedt történelmi kutatások születését eredményezte, amelyek hasonló vonalat követve, az amerikai történelem kritikus periódusaira fókuszálnak és más országok történelem átírataiba is bekerülnek. Ez egy nagyon öröndetes fejlemény. Bár munkája nem teljesen új, hiszen léteztek már előtte is bizonyos témákban tudományos kutatások, de ezek nem hasonlíthatóak Howard alulról építkező történelmének átfogó és éles felidézésére, ami kompenzálja az amerikai történelemértelmezések és azok közvetítéseinek kritikus hiányait. Howard az elkötelezett aktivizmust szó szerint szünet nélkül a végsőkig folytatta, még utolsó éveiben is komoly betegségei és személyes vesztesége ellenére is, amiről ha találkoztunk vagy az országszerte tartott a közönséget mindig elbűvölő fáradhatatlan beszédeit hallgatva, alig lehetett tudni valamit. Amikor csak harcolni kellett a békéért és igazságért, Howard ott volt, a frontvonalban, lankadatlan lelkesedéssel, ösztönző integritásával, elköteleződve, ékesszólással és rálátással, a csapásokkal szemben könnyed humorral, mindig az erőszakmentesség és a átlátszó tisztesség híveként. Hogy munkája és éle-

4 A Resist egy ma is létező alapítvány. Olyan alulról szerveződő csoportokat finanszíroz és támogat, amelyek célja a társadalmi változás a béke és a gazdasági, társadalmi és környezeti igazságosság. 1967-ben e nyílt levéllel (Call to Resist Illegitimate Authority – Felhívás a jogtalan autoritással szembeni ellenállásra) alakult meg a Vietnámi háború ellen és azokat támogatva, akik visszautasítják a sorozást vagy dezertálnak. (a fordító megjegyzése)

5 A vietnámi háború elleni ellenállás egyik formája volt, menedéket nyújtottak és elbújtatták a dezertáló katonákat, a Massachusettsi egyetemen, a Bostoni egyetemen, a Harvardon és a Brandeis kampuszain. (a fordító megjegyzése)

6 Ez az antológia (2004) „Az Egyesült Államok népének története” című könyvének sokáig várt kísérő kötete és forrása, melyben Zinn megszólaltatja a történelemben részt vett, de a történelemkönyvekből kimaradt embereket, nőket, afro-amerikaiakat, munkásokat. Beszédek, levelek, versek, dalok történelmi gyűjteménye Zinn bevezető szövegével. (a fordító megjegyzése)

te során véghezvitt tettei hány fiatal érintettek meg, és milyen mélységben, azt még elképzelni is nehéz. Vannak helyek, ahol Howard életének és munkásságának hatása különleges. Az egyik ilyen, amit érdemes lenne jobban ismerni, Törökország. Nem tudok más olyan országról, ahol vezető írók, művészek, újságírók, tudósok és más értelmiségiek ennyire bátran és integritásukban léptek volna fel az állami büntettek elítélésében, majd az ítéleten túl a civil engedetlenségi cselekedetek eszközeivel éltek, hogy véget vessenek az elnyomásnak és az erőszaknak, gyakran szembenézve vagy elszenvedve e cselekedetek súlyos elfojtását, majd újra a feladatra összpontosítva.

Dicsőséges tettek sora ez, tudtommal egyedülálló, olyasmi, amire büszke lehet egy ország. Olyasmi, ami modellként kellene, hogy szolgáljon más országok számára, ahogy Howard Zinn élete és munkássága is felejthetetlen modell. Egészen biztosan maradandó hatása lesz történelemértelmezésünkre és arra, hogyan élünk rendes és tiszteletre-méltó életet.

Remembering Howard Zinn¹

It is not easy for me to write a few words about Howard Zinn, the great American activist and historian who passed away a few days ago. He was a very close friend for 45 years. The families were very close too. His wife Roz, who died of cancer not long before, was also a marvelous person and close friend. Also somber is the realization that a whole generation seems to be disappearing, including several other old friends: Edward Said, Eqbal Ahmed, and others, who were not only astute and productive scholars but also dedicated and courageous militants, always on call when needed – which was constant. A combination that is essential if there is to be hope of decent survival.

Howard's remarkable life and work are summarized best in his own words. His primary concern, he explained, was „the countless small actions of unknown people” that lie at the roots of „those great moments” that enter the historical record – a record that will be profoundly misleading, and seriously disempowering, if it is torn from these roots as it passes through the filters of doctrine and dogma. His life was always closely intertwined with his writings and innumerable talks and interviews. It was devoted, selflessly, to empowerment of the unknown people who brought about great moments. That was true when he was an industrial worker and labor activist, and from the days, 50 years ago, when he was teaching at Spellman college in Atlanta Georgia, a black college that was open mostly to the small black elite.

While teaching at Spellman, Howard supported the students who were at the cutting edge of the civil rights movement in its early and most dangerous days, many of whom became quite well-known in later years – Alice Walker, Julian Bond, and others – and

1 This article, along with the Howard Zinn quote was originally published in the book titled "Occupy" (Zuccotti Park Press, 2012) by Noam Chomsky. A one time nonexclusive permission to translate and to republish the article in this journal was granted by the author and Anthony Arnove (Roam Agency).

who loved and revered him, as did everyone who knew him well. And as always, he did not just support them, which was rare enough, but also participated directly with them in their most hazardous efforts – no easy undertaking at that time, before there was any organized popular movement and in the face of government hostility that lasted for some years. Finally, popular support was ignited, in large part by the courageous actions of the young people who were sitting in at lunch counters, riding freedom buses, organizing demonstrations, facing bitter racism and brutality, sometimes death.

By the early 1960s a mass popular movement was taking shape, by then with Martin Luther King in a leadership role, and the government had to respond. As a reward for his courage and honesty, Howard was soon expelled from the college where he taught. A few years later he wrote the standard work on SNCC (the Student non-violent Coordinating Committee), the major organization of those „unknown people” whose „countless small actions” played such an important part in creating the groundswell that enabled King to gain significant influence, as I am sure he would have been the first to say, and to bring the country to honor the constitutional amendments of a century earlier that had theoretically granted elementary civil rights to former slaves – at least to do so partially; no need to stress that there remains a long way to go.

A Civilizing Influence

On a personal note, I came to know Howard well when we went together to a civil rights demonstration in Jackson Mississippi in (I think) 1964, even at that late date a scene of violent public antagonism, police brutality, and indifference or even cooperation with state security forces on the part of federal authorities, sometimes in ways that were quite shocking. After being expelled from the Atlanta college where he taught, Howard came to Boston, and spent the rest of his academic career at Boston University, where he was, I am sure, the most admired and loved faculty member on campus, and the target of bitter antagonism and petty cruelty on the part of the administration – though in later years, after his retirement, he gained the public honor and respect that was always overwhelming among students, staff, much of the faculty, and the general community. While there, Howard wrote the books that brought him well-deserved fame. His book *Logic of Withdrawal*, in 1967, was the first to express clearly and powerfully what many were then beginning barely to contemplate: that the US had no right even to call for a negotiated settlement in Vietnam, leaving Washington with power and substantial control in the country it had invaded and by then already largely destroyed.

Rather, the US should do what any aggressor should: withdraw, allow the population to somehow reconstruct as they could from the wreckage, and if minimal honesty could be attained, pay massive reparations for the crimes that the invading armies had committed, vast crimes in this case. The book had wide influence among the public, although to this day its message can barely even be comprehended in elite educated circles, an indication of how much necessary work lies ahead. Significantly, among the general public by the war's end, 70% regarded the war as „fundamentally wrong and immoral,” not „a mistake,” a remarkable figure considering the fact that scarcely a hint of such a thought was expressible in mainstream opinion. Howard's writings – and, as always, his prominent presence in protest and direct resistance – were a major factor in civilizing much of the country.

In those same years, Howard also became one of the most prominent supporters of the resistance movement that was then developing. He was one of the early signers of the Call to Resist Illegitimate Authority and was so close to the activities of Resist that he was practically one of the organizers. He also took part at once in the sanctuary actions that had a remarkable impact in galvanizing antiwar protest. Whatever was needed – talks, participation in civil disobedience, support for resisters, testimony at trials – Howard was always there.

History from Below

Even more influential in the long run than Howard's anti-war writings and actions was his enduring masterpiece, *A People's History of the United States*, a book that literally changed the consciousness of a generation. Here he developed with care, lucidity, and comprehensive sweep his fundamental message about the crucial role of the people who remain unknown in carrying forward the endless struggle for peace and justice, and about the victims of the systems of power that create their own versions of history and seek to impose it. Later, his „Voices“ from the *People's History*, now an acclaimed theatrical and television production, has brought to many the actual words of those forgotten or ignored people who have played such a valuable role in creating a better world.

Howard's unique success in drawing the actions and voices of unknown people from the depths to which they had largely been consigned has spawned extensive historical research following a similar path, focusing on critical periods of American history, and turning to the record in other countries as well, a very welcome development. It is not entirely novel – there had been scholarly inquiries of particular topics before – but nothing to compare with Howard's broad and incisive evocation of „history from below,“ compensating for critical omissions in how American history had been interpreted and conveyed. Howard's dedicated activism continued, literally without a break, until the very end, even in his last years, when he was suffering from severe infirmity and personal loss, though one would hardly know it when meeting him or watching him speaking tirelessly to captivated audiences all over the country. Whenever there was a struggle for peace and justice, Howard was there, on the front lines, unflagging in his enthusiasm, and inspiring in his integrity, engagement, eloquence and insight, light touch of humor in the face of adversity, dedication to non-violence, and sheer decency. It is hard even to imagine how many young people's lives were touched, and how deeply, by his achievements, both in his work and his life. There are places where Howard's life and work should have particular resonance. One, which should be much better known, is Turkey. I know of no other country where leading writers, artists, journalists, academics and other intellectuals have compiled such an impressive record of bravery and integrity in condemning crimes of state, and going beyond to engage in civil disobedience to try to bring oppression and violence to an end, facing and sometimes enduring severe repression, and then returning to the task.

It is an honorable record, unique to my knowledge, a record of which the country should be proud. And one that should be a model for others, just as Howard Zinn's life and work are an unforgettable model, sure to leave a permanent stamp on how history is understood and how a decent and honorable life should be lived.